

ATATÜRK – İTTİHAT VE TERAKKİ

Dr. FETHİ TEVETOĞLU

Atatürk'ün İttihat ve Terakki Fırkası ve İttihatçı liderlerle olan ilişkisi, yakın tarihimizin üzerinde titizlikle durulması gereken, son derece önemli konularından biridir.

Önce “Cemiyet”, sonra “Fırka” adını alan; başlangıçta gizli, sonradan açıkça faaliyet gösteren İttihat ve Terakki komitesi hakkında yerli ve yabancı, taraflı, muhalif veya tarafsız birçok araştırmacının yazdıkları eserlerde, bu dönemi yaşamışların hatıralarında, Mustafa Kemal (Atatürk)'in bu siyasî kuruluşla olan ilişkisine —az veya çok— daima değinildiği görülmektedir. Fakat konunun, gerçek ve yeterli bilgi ve belgeler ışığında aydınlatılmış, tam bir tarafsızlıkla sergilenmiş olduğunu söylemek güçtür.

Mustafa Kemal'in, İttihat ve Terakki içindeki yerinin tam ve doğru, ayrıntılarıyla yazılıp belirtilmesi, Millî Mücadele Hareketi'nin de noksansız ve saptırılmamış bir değerlendirilmesini sağlamış olacaktır.

Böylece, Sivas Kongresi Yemini'ni:

“... Her türlü ihtirâsât-ı şahsiye ve siyasiyeden ve fırkacılık âmâlinden münezeh bir azm-ü-ıyman ile çalışacağıma, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ihyâsına çalışmayacağıma namusum ve bilcümle mukaddesatım namına vallah, billah” diye tamamlayan Mustafa Kemal ve arkadaşlarının hâlâ İttihatçılıkla damgalanması, suçlanması ve Millî Mücadele'nin bir İttihat ve Terakki faaliyet ve eseri diye gösterilmesi haksızlığı da son bulacaktır.

Mustafa Kemal (Atatürk) bu partinin kurucusu değildir. Kurucu ve liderlerinden çok sonra bu cemiyetin saflarına katılmıştır. İlk gününden başlayarak İttihat ve Terakki'nin iç ve dış politikasını şiddetle yermiş ve uyguladığı baskın, adam öldürme gibi hukuk, kanun dışı kanlı terör metotlarını şiddetle eleştirmiş ve reddetmiştir. Uyarmaya çalıştığı liderlerin umursamazlıkları üzerine de bunlara karşı, arkadaşı Ali Fethi ile bir muhalefet kanadı oluşturmuştur. Nihayet Enver Paşa başta, İttihat ve Terakki lider kadrosunu yurttan kaçışlarına kadar, hatta kaçtıktan sonra da tekrar yurda girmek ve Millî Mücadele liderliğini ele geçirmek teşebbüsleri üzerine de bunlarla yazılı, sözlü ve fiilî mücadelelerini sürdürmüş Mustafa

Kemal'in İttihat ve Terakki Fırkası ve liderleri ile olan ilişkisi, insafla ele alınmalıdır.

Yüce Osmanlı Devleti'nin çöküş felâketini önlemek halisane amacına yönelik gizli faaliyetlere, o dönemin asker-sivil birçok vatansever aydınları gibi, Mustafa Kemal de, daha Harp Okulu öğrencisi iken el-yazması gazete çıkararak katılacaktır.

11 Ocak 1905'de Harp Akademisi'ni bitirip 5 Şubat 1905'de merkezi Şam'da bulunan 5. Ordu saflarına katılan Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal,¹ sınıf arkadaşı Müfit (Özdeş) (1874-1940)'le bir yıl süvari stajı görmek üzere 30. Süvari Alayı'na verilmişlerdir. Kısa bir süre sonra Mart ve Nisan 1905'de Havran bölgesindeki Dürzî ayaklanmalarına karşı girişilen harekâta katılmışlardır. Şam'a döndüklerinde komutanları Albay —bazı kaynaklarda Binbaşı— Lütfi Bey, onları Doktor Mustafa Bey (1878 - 21 Ekim 1955) ile tanıştırmıştır. Mustafa (Cantekin), İstanbul'da Askerî Tıbbiye son sınıflarında öğrenci iken 1900 yılında ihtilâlcî propagandalar yaptığı için tutuklanmış; üç yıl kalebentliğe mahkûm olmuş; sonra Şam'a sürgün edilmiş ihtilâlcî bir gençti. 1903'de burada Hamidiye Çarşısı'nda küçük bir dükkân açarak ticaretle uğraşiyor görünen Dr. Mustafa (Cumhuriyet dönemindeki Çorum Milletvekili Dr. Mustafa Cantekin), Albay Lütfi, Doktor Yusuf, Eczacı Raşit Tahsin, Veteriner Mehmet, Kimyacı Hüseyin ve Kâzım Beylerle, tüccardan Mahmut Bey'in evinde toplanarak Vatan adlı gizli bir yeraltı komitesi kurmuştur.

İşte Mustafa Kemal de, arkadaşı Müfit'le Havran bölgesinden döndükleri 1905 Haziran'ı ile Ekim'i arasındaki bir tarihte, bu "Vatan" adlı gizli ihtilâl komitesine katılmışlardır. Başlangıçta cemiyetin yönetimini Lütfi Bey, para işlerini Dr. Mustafa, maarif ve teşkilâtlanma işlerini ise Mustafa Kemal üstlenmişlerdir. Süvari Albayı Lütfi, bu komitenin faaliyetlerini çok sakıncalı bularak ilişkisini kesince, yönetimi de Mustafa Kemal üstlenmiştir.

Kısa zamanda Filistin ve Lübnan'daki birlikleri ziyaretleri sırasında adını "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"ne dönüştürdüğü gizli kuruluşun Kudüs'te Teğmen Celâl, Yafa'da Yarbay Hamdi başkanlıklarında ve ayrıca Beyrut'ta birer hücrelerini açmıştır.

¹ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C.I, Kısım I, Ankara 1963, s. 196.

Mustafa Kemal, bu kuruluşun ülke çapında yaygın ve tesirli olabilmesi için Makedonya'da faaliyet göstermesinin lüzumuna inanıyordu. Şubat-Mart 1906'da, İskenderiye ve Pire üzerinden vapurla Selânik'e gitmek üzere Şam'dan ayrılan Mustafa Kemal, buradaki Ömer Naci, Hakkı Baha, Hüsrev Sami, İsmail Mahir, Bursalı Tahir gibi arkadaşlarıyla Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selânik Şubesi'ni kurmuştur.²

Ömer Naci hakkındaki kitabımızda ayrıntılı olarak anlatılan konuyu burada tekrarlamadan, yalnız edindiğimiz sonucu özetle belirtmek ve dikkatinize sunmak istiyoruz.

Şam'da önce "Vatan" adıyla kurulan, sonra "Hürriyet" adını da alan gizli kuruluşun Selânik'te "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" diye şube kuruşu; bunun kısa bir süre sonra hiçbir başarı sağlamadan silinişi, Atatürk'ün hayatı, İttihat ve Terakki ile ilişkisi açısından tarihî bir önem taşımaktadır.

Bu kuruluşu, "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" ve "Terakki ve İttihat Cemiyeti" ile karıştırıp "İttihat ve Terakki Cemiyeti" —daha sonra Fırkası—'nin nüvesi, başlangıcı sayarak Atatürk'ün II. Meşrutiyet İnkılâbı'nın hazırlayıcısı olduğunu iddiaya kalkışmak yanlıştır. Önce Dr. Mustafa'nın "Vatan," Mustafa Kemal'in "Hürriyet" dedikleri, sonra "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" diye adlandırılan kuruluş henüz yokken, kurulurken ve kurulduktan sonra çeşitli yerlerde başka başka adlarla diğer gizli gruplar da faaliyet göstermekte idiler.

Şu kadarı bilinmektedir ki, Mustafa Kemal 1906 Mayıs'ında acele olarak Akabe Harekâtı'nın merkezine dönmek zorunda kalıp Selânik'ten ayrılınca, ardında bıraktığı "Vatan ve Hürriyet Cemiyeti" şubesi gelişmemiş, mühim bir varlık gösterememiştir.

"Vatan ve Hürriyet Cemiyeti"nin tüzük ve programı ile faaliyetleri ve son buluşu hakkında Türk Hürriyet Mücadelesi ve İnkılâp tarihlerinde geniş bir bilgi yoktur ve konu yeterince aydınlatılmış değildir.

Unutulmamalıdır ki, Mustafa Kemal (Atatürk) hiçbir zaman İttihat ve Terakki'nin kurucularından olmamıştır. Kendisine yeminle söz vererek Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nin Selânik Şubesi'ni kuran yakın arkadaşları, daha sonra Ahmet Rıza, Talât ve Doktor Nâzım Beylere katılarak İttihat ve Terakki kurucusu ve ilk üyeleri olmuşlardır. Mustafa Kemal, bu baş-

² Dr. Fethî Tevetoğlu, *Ömer Naci*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Türk Büyüklüleri Dizisi, 45, 2. Baskı, Ankara 1987, ss. 62-83.

langıçtaki olup bitenlerden habersizdir. Öğrenince de, en yakın arkadaşlarının vefasızlıklarına uğramış, oyunlarına gelmiş olduğu için arkadaşlarına ve bunların katıldığı İttihat ve Terakki'ye küsmüştür.

Daha sonra bu gizli cemiyete, 29 Ekim 1907'de, yani Enver'den bir yıl kadar sonra, 322 sıra numarası ile girişi, 1895'den ömrünün sonuna kadar daima sevdiği ve güvendiği arkadaşı Ali Fethi (Okyar)'nin davet, ısrar ve rehberliğinde olmuştur.³

Mustafa Kemal, kendi kurmaya çalıştıkları Vatan ve Hürriyet Cemiyeti'nde gerçekleştirmeyi tasarladığı birçok meselelerin, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde başılamayacağını daha ilk günlerde anlamış ve başlangıçtan itibaren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetici kadrosu ve liderleriyle tam bir görüş ve fikir birliğine varamamıştır. Bu sebeple de İttihat ve Terakki içinde daima merkez çevrelerinden uzak tutulmuştur.

Mustafa Kemal (Atatürk), Ali Fethi (Okyar) ve Ali Fuat (Cebesoy) gibi bazı askerlerin, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politik işlerine pek karışmak istemedikleri anlaşılmaktadır.⁴

Ancak, Mustafa Kemal'in: "*Ordu artık siyasete karışmamalıdır. Ordu kıyasına dönmelidir ve politikacı da siyaset meydanında kalmalıdır*" tezini⁵ her yerde açıkça savunması, Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkez çevrelerinde yavaş yavaş kendisine karşı asabî bir havanın doğmasına sebep teşkil etmiştir. Enver, iyiden iyiye Mustafa Kemal'in aleyhine dönmüştür. Mustafa Kemal'in sert tenkitleri üzerine Hâfız Hakkı'ya: "*Mustafa Kemal fazla ileri gidiyor. Buna bir çare bulalım*" demiştir.⁶

İttihat ve Terakki içinde Mustafa Kemal'in Enver'le uyuşamadıkları en mühim mesele, askerlerin politikadan uzaklaştırılmaları konusu olmuştur.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1909'da Selânik'te toplanan, Rumeli ve Anadolu yakası İttihatçıların ilk ortaklaşa yaptıkları Genel Kongre'de bir oturuma Mustafa Kemal başkanlık etmiştir. Bu oturumda, Meşrutiyet ilân edileli bir yıl olduğu halde yurttan hâlâ sağlanamayan düzen, huzur ve istikrar nasıl getirilir sorusu, bir gündem maddesiydi. Tabii hayatın

³ Ibid, s. 77 v.d.

⁴ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908*, Oxford 1969.

⁵ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., ss. 403-06.

⁶ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, İstanbul 1969, s. 56.

dönmesine çare ve tedbir konusunda açılan tartışmada düşünce ve görüşleriyle kendini gösterenler arasında, Trablus-u-garp delegesi Kolağası Mustafa Kemal Bey de vardı.

İttihat ve Terakki'nin o dönemdeki kongreleri gizli ve geceleri yapılmaktadır. Toplantı yeri her defasında değiştirilmekte ve her toplantıya sıra ile delegelerden biri başkanlık etmektedir. Bu toplantılardan birine başkanlık etmiş bulunan Mustafa Kemal Bey, —Tevfik Rüştü Aras'ın Celâl Bayar'a yazdıklarına göre— Ordu-İttihat ve Terakki Cemiyeti ilişkilerini ele alarak şunları söylemiştir:⁷

“Ordu mensupları Cemiyet içinde kaldıkça millete dayanan bir parti kuramayız. Orduyu da zaafa uğratarız. Bugün mensuplarının çoğu İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyesi olan 3. Ordu esas itibarıyla modern bir ordu sayılamaz. Ordu ile cemiyeti ayıralım. Cemiyet, tam manası ile siyasî bir parti halinde milletin bünyesinde kök salsın. Ordu da aslî vazifesiyle uğraşsın. Bunun için Cemiyeti'in muhtaç olduğu subayları veyahut Cemiyet'te kalmak isteyen ordu mensuplarını, istifa suretiyle Ordu'dan çıkaralım. Cemiyet'e mal edelim. Bundan sonra askerlerin herhangi bir partiye, siyasî bir teşekküle girmelerini önleyecek kanunî müeyyideler koyalım.”

Bayar eserinde, bir gün Atatürk ve Doktor Tevfik Rüştü Aras ile bu hatıralar konuşulurken sorduğu “Askerlerin siyasetle uğraşmasının önlenmesi fikrini kim ileri sürmüştü?” sorusuna Atatürk'ün karşılığını şöyle nakletmektedir:

“Bu soru üzerine Atatürk, özeti yazdığım yukardaki teklifini anlattıktan sonra, Tevfik Rüştü'ye döndü ve o günün heyecanını yaşayan bir eda ile: ‘Siz söyleyiniz Doktor. Kongrenin Genel Sekreteri seçilmiştiniz, bilirsiniz. Ben düşüncelerimi nasıl müdafaa ettim. Muarızlarımı nasıl kandırdım. Reislik sırası bana gelince, müzakereyi nasıl idare ettim. Ben haklı idim değil mi?’

Atatürk, şahsa dayanan saltanat rejimini bilinen sebeplerle yıkmak için mücadele müstesna olmak üzere, ömrü boyunca Ordu'nun ve ordu personelinin politika sahasına inmesinin aleyhinde bulunmuştur. Bu sebeptendir ki O'nun devrinde Türk Ordusu yalnız vatan müdafaasından ibaret olan şerefli görevinin sınırları içinde kalmıştır.”

Kongre'nin başlaması ile vazifeleri son bulan Umumî Merkez üyeleri, Mustafa Kemal tarafından ortaya atılan ve şiddetli tartışmalara yol açan bu tezin aleyhinde idiler. “Meşrutiyet'i korumak için askerî kuvvete ihtiyaç

⁷ Celâl Bayar, *Ben de Yazdım*, Cilt, 2, İstanbul 1966, ss. 506-07.

olduğu” fikrini savunuyorlardı. Uzun ve sert tartışmalardan sonra Mustafa Kemal’in teklifi büyük çoğunlukla kabul edilince, bir hayli subay Ordu’dan ayrılıp, Cemiyet bünyesinde vazife almışlardır. İşte Enver’le Mustafa Kemal arasındaki bu uyuşmazlık, daha da şiddet kazanarak Millî Mücadele’nin zafere ulaşmasına kadar sürüp gidecektir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti (Fırkası) üzerinde kaleme alınmış ansiklopedi maddemizde de belirttiğimiz gibi, Mustafa Kemal (Atatürk), Cemiyet hakkında şu görüşleri taşımış ve savunmuştur:⁸

1. Cemiyeti, artık “Komite” olmaktan çıkarıp siyâsî bir parti haline sokmak;
2. Ordu’yu siyasetten tamamen ayırmak ve bazı subaylara verilen “Hürriyet Kahramanı, Hürriyet Mücahidi” v.b. gibi unvanları kaldırmak;
3. Cemiyet’le masonluk arasında hiçbir alâka bırakmamak ve bunu ispatlamak için de tüzükte değişiklik yaparak, Mason Tüzüğü’nden alınmış maddeleri çıkarmak ve artık gültüğe olan kabul törenini kaldırmak;
4. Cemiyet mensupları arasındaki imtiyazlı mevkileri kaldırıp, kayıtsız şartsız hukuk eşitliğini sağlamak;
5. Hükûmet işlerini diyânet meselelerinden ayırmak.

Enver-Talât-Cemal Paşaların oluşturdukları Triumvira’nın elinde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin sonra Fırkası’nın izlediği iç ve dış politikayı benimseyen, eleştiren Mustafa Kemal, bu kuruluş içinde bir ayrı kanat oluşturduğu mefkûre ve mücadele arkadaşı Ali Fethi ile Sofya’ya uzaklaştırılacaktır. Bundan sonraki dönemlerde, “asker olarak Ordu’dan ayrılmayan” Mustafa Kemal’in artık İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu sayılması mümkün değildir, hatadır. Bu dönemde özellikle Enver’in Cemiyet ve Parti içindeki, ülkenin iç ve dış politikasındaki davranış ve tasarruflarını asla tasvip etmeyen Mustafa Kemal, açıkça Enver’in “muhalif” ve “rakib”i kesilmiştir. Talât, Enver, Cemal ve arkadaşlarının 2/3 Kasım 1918 gecesinde yurdu yüzüstü bırakıp bir Alman gemisi ile kaçtıkları ana kadar bu uyuşmazlık devam etmiştir.

Mustafa Kemal’in arkadaşı Ali Fethi Bey’e çıkarmalarını teklif ettiği ve adını *Minber* koyup, sermayesine de katıldığı gazetelerinde yer alan (*Kaçmuşlar!*) başlıklı imzasız haber yazısı, her kim tarafından kaleme alınmış olursa olsun, gazeteyi çıkaranların Enver ve arkadaşlarının son tutum-

⁸ Fethî Tevetoğlu, *İttihat ve Terakki Cemiyeti (Fırkası), Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1972, Cilt, 20, ss. 446-52.

ları hakkındaki duygu ve düşüncelerini açıkça ve sert bir üslûpla yansıtmaları açısından ilginçtir.⁹

Kaçmışlar!

Kaçmışlar, tahakkuk ediyor, kimden ve nereye? Adaletten şüphe etmek, kendi milletinden, memleketinden şüphe etmek bu, bir insanın nefsinden şüphe etmesine muadildir. Mahkeme var, kanun var, tarih var ve bunların hepsinin fevkinde Allah varken kimden ve nereye kaçarlar? Vicdanları pak, ahlakları açık, muhti (hata eden, yanılan) olsalar da müctehed (içtihat olunmuş) olduklarını her zaman iddia ederlerdi? Neden korktular? Padişah ve Hükümet intikam siyasetinden müteneffir (iğrenen, tiksinen), ümmet yalnız adaletin tecelliyâtına muntazır (gözleyen, bekleyen), ortada idare-i kanûniye hükümfermâ (hüküm süren, geçici), ihtilâl yok, anarşi yok ki bu garip firar için bir mazeret tasavvur olunabilsin.

Fakat bu suretle beyhude nefes tüketmeyelim. Zaman herkesin mahiyetini gösterdi ve gösterir. Her halde caniler için necat (kurtuluş) yoktur.

Eyn-ül-meferr? (Kaçacak yer yok mu?) Memleket kâbustan kurtuldu. Mecnun veya cani halk içinde daima muzırdır. Çare birinin zindana, birinin şifahâneye isalidir (ulaştırılmasıdır, vardırılmasıdır). Fakat bunlar intihar ederlerse yapacak bir şey kalmaz. Hayatta bulundukça bunlar er-geç yine lâyük oldukları mevkilere tiki-rlar. Bundan şüphe etmeyelim.

Lâkin ders-i ibret almaya bir mâni yoktur. Bütün nefret ve istikrâhımızı (tiksinmemizi, iğrenmemizi) bir tarafa bırakarak bu dersten istifade edebiliriz. "Başkasını aldatmak kendini aldatmaktan başka bir şey değildir." Şu elim kıssadan bu selim hisseyi çıkaran aldanmaz..

Dikkate değer bir noktadır ki, Mustafa Kemal Paşa'nın arkadaşı Ali Fethi Bey tarafından İttihat ve Terakki'ye karşı kurulan Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası'nın yayın organı olarak çıkan *Minber* gazetesine daha ilk gününde saldıranlar, bu gazetenin İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikirlerini yaydığı ve Tanin yerine çıktığı yolunda asılsız iddia ve ithamlar ileri sürmüşlerdir.¹⁰

⁹ *Minber*, 6 Teşrin-i sâni (Kasım) 1334 - 1918 Çarşamba (1 Safer 1337), Sene, 1, No. 6, s. 1.

¹⁰ *Minber* 5 Teşrin-i sâni (Kasım) 1334 - 1918 Salı, No. 5, s. 2.

Bu konudaki bir inceleme ve araştırmamızda řu açıklama ve aydınlatmayı yaptık:¹¹

*“İttihat ve Terakki'nin ilk dönemlerinden başlayarak askerlerin politikaya ka-
rışmalarına; İttihatçılığın siyasî cinayetler düzenleyen adı bir komitacılığa
dönüştürülmesine ve Enver'in baş çektiği Bâb-ı Âlî Baskını ve Nâzım Paşa'nın
öldürülmesi gibi siyasî cinayet kararları alıp uygulamasına şiddetle karşı olan Mus-
tafa Kemal —Ali Fethi ikilisi, Cemiyet'in son döneminde büsbütün belirmiş yanlış
iç ve dış politikasını asla benimsememiş; onları çekinmeden açıkça eleştirmiş, uyar-
maya çalışmışlardır. Bu iki mefkûre arkadaşı, Enver ve Talât Paşaların yurttan
kaçmadan önce geride bırakmaya çalıştıkları Teceddüt Fırkası gibi tampon kuruluş-
lardan da uzak kalmışlardır. Buna karşı, Ali Fethi Bey, Osmanlı Hürriyetperver
Avam Fırkası'nı ve Minber gazetesini kurmuş; Mustafa Kemal Paşa da — asker-
lik sınırları içinde kalarak — arkadaşına destek olmuş ve İttihatçı liderlere karşı
davranışlarını birlikte sürdürmüşlerdir.”¹²*

*Minber'in birinci sayısında, “Osmanlı Hürriyetperver Avam Fırkası Progra-
mı” yer almış bulunuyor.¹³ İkinci sayısındaki “İttihat ve Terakki Kongresi”
Talât Paşa ve Ziya Gökalp'ın istifaları ve yeni programla ilgili haberde ise:
“Hürriyetperver Avam Fırkası azası, mükerrer tekliflere rağmen bu içtimada hazır
bulunmaya muvafakat etmemişler ve binaenaleyh kongreye iştirak eylememişlerdir”
denilmektedir.¹⁴*

Buna rağmen Ermenice *Norki Yank*, Türkçe *Sabah* gibi bazı gazeteler *Minber'i* İttihatçılıkla suçlamışlardır. Bunun üzerine gazetede řu not yer al-
mıştır: *“...Refikimiz bu havadisi acaba nereden almıştır? Norki Yank, birinci
nüshamızdan bugüne kadar yazdığımız şeyler içinde Cemiyet'in nokta-i nazarını
terviç ettiğimizi (tuttuğumuzu, desteklediğimizi) ispat edecek ne gördüğünü bize
lütfen haber verirse pek memnun olacağız.”*

Minber'i çıkaranlar (Ali Fethi Bey ve Mustafa Kemal Paşa), gazetenin
51. son sayısında yayına son verme sebebini açıklayarak gazetelerini kapa-
mışlardır. Bu tarihten 150 gün sonra Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919
Pazartesi sabahı Samsun'a çıkarak Millî Mücadele'yi Anadolu'da başlat-
mıştır.

¹¹ Dr. Fethî Tevetoğlu, Atatürk'le Okyar'ın Çıkardıkları Gazete: *Minber*, Atatürk Arař-
tırma Merkezi Dergisi, Kasım 1988, Cilt, V, Sayı, 13, ss. 183-93.

¹² Fethî Tevetoğlu, Ali Fethi Okyar'ın Serbest Fırka Hatıraları, *Yeni Forum*, 1-15 Nisan
1988, Cilt, 9, Sayı, 206, ss. 33-34.

¹³ *Minber*, 1 Kasım 1918 Cuma, Nu. 1, s. 1.

¹⁴ *Minber*, 2 Kasım 1918 Cumartesi, Nu. 2, s. 1.

Birinci gününden Millî Mücadele'ye gölge düşürmek, Kuvâ-yi Milliye'ye güvenilmemesi propagandası ile Millî Mücadele'yi başarısızlığa uğratmak için işbirliği yapmış bulunan yerli vatan hainleri ile yabancı düşmanlar, şu yalanı yaymışlardır: Bu hareket, bir İttihat ve Terakki hareketidir ve başındakiler de İttihatçılardır.

Bir zamanlar İttihat ve Terakki'yi göklere çıkaran¹⁵ Damat Ferit'in Ayan azası iken kurucularından ve ilk başkanı bulunduğu Hürriyet ve İtilâf Fırkası¹⁶, kurulduğu ilk günden itibaren, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne düşman kesilmiştir. Mütareke ve işgal yıllarında ise, İngiliz siyasetini de benimseyerek, bir yan kuruluşu olan Türkiye'de İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin bütün teşkilâtı ve yayın organlarıyla ortaklaşa yurt ölçüsünde, İttihatçı saydıkları, İttihatçı diye saydıkları Millî Mücadelecilere karşı yıkıcı bir saldırı ve propagandaya girişmişlerdir.¹⁷

"*Millî Mücadele'de İttihatçılık*" adlı eserin sahibi genç Hollandalı Profesör Erik Jan Zürcher'in de belirttiği gibi: "*İster Ali Kemal ve Damat Ferit Paşa gibi İtilâfçılar olsun, ister İngiliz haber alma servisinden olsun, birçok Millî Mücadele düşmanı kimseler, bu mücadelenin bir İttihatçı tertibi olduğuna inanıyorlardı.*"¹⁸

İngiliz Yüksek Komiseri Oramiral Arthur Calthorpe'un Londra'ya Dışişleri'ne gönderdiği birçok raporda aynı görüş aksettirilmiştir.¹⁹ Yabancı basın da aynı yolda teşhis, yorum, değerlendirme ve propaganda yapıyordu.²⁰

Kuşkusuz Millî Mücadele'ye katılan Kuvâ-yi Milliye'ciler arasında daha önce İttihat ve Terakki Fırkası'na girmiş; Osmanlı Meclisi'nde bu fırkanın mebusluğunu, hatta bakanlığını yapmış; Cemiyet'in ve Parti'nin çeşitli kademelerinde hizmet vermiş siyasîler, askerler ve idareciler bulun-

¹⁵ İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Osmanlı Devri'nde Son Sadrîâzamlar*, 4. Basım, İstanbul 1969, s. 2034.

¹⁶ Dr. Rıza Nur, *Hürriyet ve İtilâf Nasıl Doğdu, Nasıl Öldü?*, İstanbul 1335 (1919), s. 15.

¹⁷ Dr. Fethî Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1988, s. 103 v.d.

¹⁸ Erik Jan Zürcher, *The Unionist Factor, The Role of the Committee of Union of Progress in the Turkish National Movement 1905-1926*, Leiden 1984, p. 68.

¹⁹ Bilâl N. Şimşir, *İngiliz Belgelerinde Atatürk*, Vol. 1, Nisan 1919 - Mart 1920, Ankara 1973, s. 239.

²⁰ *Le Temps*, 18 Aralık 1918, 24 Ocak 1919 ve 24 Ağustos 1919; *The Times*, 7 Ağustos 1919.

maktadır. Diğer siyasî parti ve kuruluşlarda yer almış vatanseverler de vardır. Fakat bunların hiçbiri Millî Mücadele saflarında iken artık eskiden buldukları kapanmış, tarihe mal olmuş partilerinin temsilcileri değil, yalnız ve yalnız Kuvâ-yi Milliyeci idiler.

Bu gerçekler yanında bir de İttihatçılar, 1-5 Ekim 1918'de, Musul Mebusu Şair Mehmet Emin (Yurdakul) başkanlığında, partilerinin son kongresini yaparak, "İttihat ve Terakki adının tarihe karıştığı" kararını aldıkları halde, hâlâ Mustafa Kemal Paşa başbuğluğundaki Millî Mücadele'yi başlatanları İttihatçı, Millî Mücadele Hareketi'ni de bir İttihat ve Terakki Hareketi diye saymak ve yaymak, tarihe, gerçeklere ters düşen bir yalan ve iftiradır.

Millî Mücadele sırasında yurt dışında İttihatçılıklarını sürdüren liderlerin yurt içine girmeleri, Mustafa Kemal Paşa'nın özellikle Enver Paşa'ya karşı Erzurum, Trabzon, Batum ve Bakû'da kurdurduğu barikatlar, ustaca tedbirlerle önlenmiş ve bunlar dışarıda yollarının kurbanı olmuşlardır. Yurt içindeki İttihatçılardan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne sadakatla katılmak fırsatını kullanmayanlar ise, İstiklâl Mahkemesi kararı ile tasfiye edilmişlerdir.

Konuyu şöyle özetlemek mümkündür: Atatürk'ün gizli bir komite faaliyeti çerçevesinde kurulmuş bulunan "Karakol Cemiyeti"nin²¹ pekçok faydalı millî hizmetler görmüş olmasına, Millî Mücadele'yi desteklemesine rağmen, kuruluş, kadro, metot ve uyandırdığı izlenim bakımından ve Kafkaslardaki faaliyetlerinden ötürü İttihatçılarla mevcut ilişkisi yüzünden derhal kapatılmasını isteyişi; Enver Paşa'nın tekrar yurda dönmesini başarıyla engelleyişi; son kalan İttihatçıların bazılarını İstiklâl Mahkemesi'ne gönderişi; içeride ve dışarıda Millî Mücadele'nin yeni bir İttihatçılık olduğu yolundaki asılsız, yıkıcı propagandaları yalanlamak; yanlış yorum ve yargıları çürütmek, düzeltmek suretiyle Türk milletinde, İtilâf Devletleri'nde ve dünya kamuoyunda güven ve inanç sağlamadaki dikkat ve hassaslığı; Millî Mücadele'yi başarıya ulaştırmak, yaptığı inkılâpları garantiye almak kaygısıyla İttihatçılardan gelecek iç ve dış tehlikeleri bertaraf edişi, Atatürk'ün bu köklü siyasî parti ile olan ilişkisinin birer safha ve belirtilelidir.

²¹ Dr. Fethi Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, ss. 1-50.

En aşırı İttihatçılardan sayılan Karakol Cemiyeti kurucusu Kara Vâsıf Bey'in Sivas Kongresi'nde "Yemin" konusu görüşülürken söylediği sözler aynen şöyledir:²²

—*İttihat ve Terakki artık ölmüştür; fakat başka bir nam altında canlanabilir; bu tehlikeyi nazar-ı itibara alıp hiçbir fırka ve cemiyetle münasebetimiz olmadığına ve yalnız milletlerin selâmeti uğrunda çalışılacağına yemin etmek daha muvafık olur.*

Sadrazam Damat Ferit Paşa'nın "*Harekât-ı Milliye'yi Bolşeviklik ve İttihatçılıkla suçlamaya kalkışı*" üzerine gösterilen tepki, Sivas Kongresi'nin Altıncı Genel Oturumu'nda tartışmalara yol açmıştır. Bu konuda Padişah'a yazılan arıza okununca Reis Paşa (Mustafa Kemal)'nin: "*Bolşevikliğin yanına bir de İttihatçılık tabiri ilâvesine müsaade buyrulur mu?*" sorusu, *Muvafıktır!* sedaları ile karşılanmıştır.²³

Mustafa Kemal Atatürk, asla kurucularından, Umumî Merkez üyelerinden, yönetici liderlerinden, mebus veya nazırlarından biri olmadığı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gizli kuruluş döneminde, Kolağası rütbesindeyken kısa bir süre üyesi bulunmuştur. Kongresi'ne katılmış ve daha başlangıçta askerlerin politikadan uzak kalmaları teklifi ile İttihat ve Terakki yapısını ve asker liderlerini eleştirmiştir. Metot ve prensiplerine karşı koyduğu; vatan ve millete zarar getirilmelerini önlemeğe çalıştığı, uyarılarına kulak asmayan liderleriyle mücadele ettiği ve nihayet İstiklâl Mahkemesi'nde son tasfiyesini yaptırdığı İttihat ve Terakki Fırkası hakkında Atatürk'ün son hükmü şudur: *İttihat ve Terakki vatansever bir kuruluştur. kususurları, yanlışları ve zararları olmuştur. Ama vatanseverliği, tartışmaların üstündedir.*

²² Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, Ankara 1969, s. 19.

²³ *Ibid*, s. 85.